

Alp 2164
Larch.

LITUVA
NACIONALINIS
M. RAŽYDO
BIBLIOTEKA

ANTROJI DALIS

MOKSLAS, MENAS, LITERATŪRA

DRAUGAS

Saturday supplement

1989 m. gruodžio mėn. 9 d. / December 9, 1989

Nr. 240(44)

KERTINĖ PARAŠTĖ

L.S.T. Korp! Neo-Lithuania ir jos ateitis

Prieš 120 metų gimė pirmasis Lietuvos studentų tautininkų korporacijos Neo-Lithuania garbės narys, tautos ir valstybės tradicijų kūrėjas, kanaaninkas Juozas Tumas Vaižgantas. Jo nepaprastą pasivertimą Lietuvai geriausiai nusako jo paties žodžiai:

„Aš mylėjau Lietuvą, nes tai mano Tėvynė, mano gynybė, mano džiaugsmas ir pasididžiavimas. Aš gerbiau jos vardą, kuri smaugėjai braukė iš žemėlapių, iš šnekamosios kalbos, iš valstybinių dokumentų. Aš nesiklausiau, ar kas leis mylėti Tėvynę, mieluoti ją ir taikytis širdyje, kol ji buvo tokia mažučių, nevaizdi, išplėstomis teisėmis ir turtu nabagė, jog lengvai tilpo mano širdyje. Niekas man neprikis, kam aš savo pagarbą roduo jos ženkliui — Vyčiui, kai tą ženkla sagščiaus ir rankoves ir kaklaraiščius. Tik aš mylėjau Lietuvą ir gerbiau ją ne už vieną tuščią vardą ir ne už skaisčius jos istorijos tradicijas, iš kurių aš šėmiaus teisės ir pagalėjimo mylėti. [...] O ne! Aš esu — Laisvės reikalings, Laisvė tai siela, kuri gaisina mano Tėvynę. Nėra Laisvės — nėra Tėvynės. Nėra Tėvynės — nebūs ir Laisvės. Mylėdamas Lietuvą, myliu Laisvę, kurią tegali man laiduoti nepriklausoma Šalis, mano Tėvynė. Ir mano Tėvynė reali, turi savo vietą pasaulyje, iš kurios Jos niekas netesės išstumti. Gali ją smaugti priešai ir broliai apsikabinę, bet visiškai užsmaugti negali, kol nebūs visai tautai nukapotos galvos. Ligi tik atsigniaus smaugėjų rankos, tauta žiobtelės gimtojo kvapo ir suksu: tebesu gyva“.

Tai tik kelios ištraukos iš 1921 metais Nepriklausomoje Lietuvoje išleisto Vaižganto raštų pirmo tomo. Jas ir daugiau ištraukų 1989 metų rugsėjo mėnesį paskelbė Kauno aidas. Kol korporacija gyvavo savo žemėje, jos veiklą skatino ir rėmė tokie tautinės minties sklaidėjai, kaip Vaižgantas ir kiti šeši korporacijos garbės nariai. Savo gyvenimu ir darbais jie buvo sektini pavyzdžiai Lietuvoje augusioms korporantų kartoms. 1940-ųjų metų pavasarį Neo-Lithuania turėjo puspenkto

* Kalba, pasakyta Korp! Neo-Lithuania metinėje šventėje 1989 m. lapkričio mėn. 11 d. Lietuvos Tautiniuose namuose, Chicagoje.

Šiame numeryje:

Korp! Neo-Lithuania • Čiurlionis knygoje apie senąją Maskvą • Pokalbis su istoriku Gedimaru Rudžiu • PEN kongresas Kanadoje (2) • „Vaidilutės“ teatras ir „Daktaras Gervydas“ • Lietuvos rašytojų sąjungos suvažiavimas • Leono Lėto eilėraščių • Petro Aglinsko nauja opera • Zinaidos Dargienės gobelenai • „Oktavos“ orkestras

Kai leidinyje apie senąją Maskvą prisimenamas Čiurlionis

VYTAUTAS A. JONYNAS

Moscow, 1900-1930. Sous la direction de Serge Fauchereau. Vie quotidienne, arts plastiques, littérature, théâtre, architecture, musique, cinéma. Paris: Editions du Seuil, 1988. (Imprime en Italie.) 279 puslapiai.

Šiandien nebe naujiena aptikti meno istorijos knygose užuominų apie Čiurlionio įnašą į pasaulio tapybą, nors, tiesą pasakius, tokie reiškiniai ėmė rodytis gerokai vėliau po Antrojo pasaulinio karo. Nežiūrint to, vis vien miela tai išgirsti; ypač kai pasitaiko tokius pareiškimus aptikti nelauktose vietose.

Tokia yra 1988 metais išėjus Paryžiuje puošni knyga vardu *Moscow, 1900-1930*. Iš pirmo žvilgsnio atrodytu, kad jos pasirodymą bus iššaukęs šiuo metu plačiai liaušinamas sovietų vadimasis iš stagnacijos ir obskurantizmo. Atodėkis, vadinamas „pervarka“. Iš tikro yra kiek kitaip. Mintis grąžinti Maskvą Europos žemėlapyje kaip kažin kada buvusį stambų kultūrinį centrą kilo Paryžiaus Modernaus meno muziejaus direktoriui Pontus Holden. Pasitarkėms šaunu būri bendradarbių ir prikalbinės tarybinius pareigonis prisidėti (gal išvilkt kai ką dienos švieson iš sandėlių) jisai suruošė parodą, surankiojęs po truputį iš visur pirmųjų rusų modernistų tapybinius darbus bei kitą, itin sumanią atrinktą, fotografinę, dokumentinę medžiagą. Atidaryta Paryžiuje dar 1979 metais toji paroda truko šešis mėnesius, o už dvejų metų (1981) buvo perkelta Maskvon vėlgi pusmetiui.

Tad jos katalogas, ar teisingiau aprašas, ir sudaro dabartinį 1988 metais pasirodžiusį albumą *Moscow 1900-1930*. Tenka pažymėti, kad knygos redaktorius Serge Fauchereau tokie leidiniai nebe pirmiena. Jam teko būti išties eilės parodų, surengtų garsiajam Centre Pompidou (Beaubourg) organizatoriūm, ar, kaip bolševikiškai prancūzai juos va-

dina, „komisaru“: „Paris - New York, Paris-Berlin, les Réalistes“. Yra jis taipgi parengęs ir itin įspūdingai atrodantį leidinį *Futurismo & Futuristi*. Rasiu šiuo kartu skirtumas tik tas, kad šalia tapybos atskiri knygos skirsniai aptaria literatūros, teatro, kinematografijos, muzikos bei architektūros klestėjimą Rusijoje bei Sovietų Sąjungoje tol, kol mylimas didysis tautų vadas ir mokytojas, ištikimas gimnastų draugas ir mergelių širdžių edikas nepadarė galo visom to modernistų išdykybėms.

Nors knygos pavadinimas mini Maskvą, savaime suprantama, straipsnių autoriams buvo neįmanoma išsiversti, nesuminėjus Petrapilio (Leningrado), ir apsiriboti vien rusų kilmės dailininkais. Taip jau pačioj veikalo pradžioje, išangoj, nelaukta išgirstam:

„Panašiai, kaip kad Chlebnikovas buvo Mandelštamo priešprieša, kaip kad aiškina kažkur savo atsiminimuose Arthur Lourié, taip ir Leningradas buvo būtina atsvara Maskvai. Mums teks tačiau konstatuoti, jog ne visa atkeliauja iš tų dviejų didmiesčių. Čiurlionio tapybą ne kažin kiek jiems skolinga, o Piromanišvili dar mažiau“.

Čiurlionio vardas nenucina straipsnio autoriui (Serge Fauchereau) nuo lūpų ir vėliau. Pasakodamas apie tragišką M. Vrubelio likimą, jis sako: „Tais metais *Mir Iskustva* paroda užplodo visą salę Paryžiaus ruden salone Vrubelio kūriniais. Fantastiškas jo pasaulis, tolimas slaviškas Gustave Moreau giminaitis sukulia sensacija. Bet jau keleri metai kaip dailininkas psichikai nesveikuoją; galop ji tenka internetu. Jis pasimirs 1910 metais, vieneriais metais anksčiau už savo draugą Serovą ir lietuvi Čiurlionį. Taip kelių mėnesių trukmėje prarandami trys stambiausieji Rusijoje šio šimtmečio pradžios dailininkai“.

senjores, senjorus. Ryždamiesi gyvenimui ir darbai Pro Patria, atsiminkite, kad tai ne tušti žodžiai. Jie iš jūsų reikalauja ne mažiau kaip iš tų, kurie dabar Lietuvoje duoda tą pačią priešais. Susipažinkite su jų veikla, megzkite asmeninius ryšius su savo kolegoms Lietuvoje, skaitykite apie Lietuvoje bręstančiųjų įvykius ir svarbiausia, turėdami galimybių, važiuokite į Lietuvą ne vien trumpam apsilankymui, bet ir studijoms Vilniaus ar Kauno universitetuose. Įkvėpkite to oro, kuriuo dabar visa Lietuva alsuoja. Tai pakeis jūsų gyvenimą. Būkite verti korporacijos.

Kuo gali korporacija užsienyje prisidėti prie tautos pastangų siekti nepriklausomybės? Juk žodžių dabar tikrai negana. Siūlyčiau korporacijai vieną konkretų projektą, kuris, mano nuomone, atitiktų jos tautinę mintį. Lietuvoje vyksta karinių bilietų grąžinimo kampanija. Šaukiami atlikti karinę tarnybą Raudonojoje armijoje jaunuoliai ryžtasi atsakyti tarnauti Lietuvą pavergusioje kariuomenėje. Šių metų spalio 22 dieną Lietuvos Nepriklausomybės Sąjunga ir Lietuvos Laisvės Lyga surengė susirinkimą tuo reikalu, kuriam pirmininkavo korporacijos vaiko, atgaivintosios Lietuvos Tautinio jaunimo sąjungos „Jaunoji Lietuva“ veikėjas, 30-ies metų amžiaus Stasys Buškevičius. Jis teigė, kad juridiniu, politiniu ir moraliniu požiūriu lietuviai neturėtų tarnauti sovietinėje kariuomenėje. Jis ragino valią gyventi nepriklausomoje Lietuvoje reikšti ne žodžiais, o konkrečiais darbais. Buškevičius nurodė, kad Tautinė jaunimo sąjunga ir Laisvės lyga imtis šios akcijos paskatino, jo žodžiais, sąmoningas lietuvių genocidas sovietinėje armijoje, baisesnis už bet kokias represijas atsiskiusiems į ją eiti. Lygos Klaipėdos skyriaus atstovas pranešė apie

Mikalojaus Konstantino Čiurlionio paminklas Druskininkuose — skulptoriaus Vlodo Vildžiūno. (Edvardo Šulaičio nuotrauka)

Kiek toliau tekste Čiurlioniu skiriama ištisa pastraipa straipsnelio apie Kandinskį Čiurlionis praleido stambiausią savo gyvenimo dalį tai Lenkijoje, tai Petrapilyje. Iš pradžių jis buvo pasinešęs muzikos karjeron ir yra išties palikęs apstokai kompozicijų. Tačiau nusivylęs savo studijom pas profesorį Reinecke Leipzige, jis pasuko nuo 1903 metų tapybun ir nuo to laiko atsiduoda jai visu įniršiu, nežiūrint, kad jam netenka susilaukt daug pasisekimo, kadangi jo darbai pasirodė per daug abstraktėiais, per daug intelektualiais... Čiurlionis tapo daugybė

damas lietuviu“, rašoma toliau, „(tuo metu kai lietuvių kalba [?] buvo draudžiama) Čiurlionis praleido stambiausią savo gyvenimo dalį tai Lenkijoje, tai Petrapilyje. Iš pradžių jis buvo pasinešęs muzikos karjeron ir yra išties palikęs apstokai kompozicijų. Tačiau nusivylęs savo studijom pas profesorį Reinecke Leipzige, jis pasuko nuo 1903 metų tapybun ir nuo to laiko atsiduoda jai visu įniršiu, nežiūrint, kad jam netenka susilaukt daug pasisekimo, kadangi jo darbai pasirodė per daug abstraktėiais, per daug intelektualiais... Čiurlionis tapo daugybė

jaučia didelį bendrą silpnumą. Ar Dariaus likimas netaps dar viena tragedija? Lietuvoje pradėta moterų akcija savo vaikus apginti sutraukia daugelį motinų laisvų, kuriuose rašoma apie jaunuolių žūtis kariuomenėje. Lietuvą sukretė dviejų panevežiečių brolių Kazimiero ir Vidmanto Šliurpų, dviejų zarasiškių brolių Valdo ir Algirdo Makalauskų tragedijos. Juknevičienė iš Šilutės rajono rašo apie sūnų, palaidotą 1984 metų rugsėjo 4 dieną. „Jį parvežė cinkuotame karste. Pirmą vakarą neatidarė karsto, bet kai aš pasakiau, kad atsinešiu kirvi ir sudaužysiu karstą, nes ne tam auginau sūnų, kad nepamatytiau jo paskutinį kartą, tuomet atidarė geležinį karstą. Jame buvo medinė dėžė ir toje dėžėje sūnus gulėjo sulenktomis kojomis. Viršugalvyje buvo matyti žaidža. Toliau apžiūrėjau ir radau durką žaidžą pilvė, o ant kaklo jokių virvės žymių nebuvo, nors mirties liudijime parašyta „pasikorė““.

Kitas kareivis prieš mirtį pasiuntė laišką motinai Kelmės rajone, kuriame rašo: „Jau beveik pusantrų metų, kai aš nematau šviesios dieneles. Jie mane daužo, o aš net žodį bijau pasakyti. [...]

regėjiminių drobių, vaizduojančių fantastiškus, balaikės dimensijos gamtovaizdžius, kuriuose piramidės, bokštai ir ziguratai kursto skrydžius idealo link. Įkvėpimas ateina jam iš trijų versmų: visų pirma iš muzikos — jis bando transponuoti jos formas bei struktūras. Paskui iš lietuvių tautosakos ir pasakų. Pagaliau iš teosofijos ir jos ataidžių (Rudolf Steiner'io antroposofijos), kuria anuomet buvo aistringai susidomėję gan daug intelektualų: Kandinski, Mondrian, Upka (kuris primena Čiurlionį), Malevič, ir tai išvardinant vienas kelis tapytojus. Čiurlionis mirė nespėjęs suruošti savo parodos su „Blauer Reiter“ grupe, į kurią buvo norėjęs į kvietis Kandinski; jo kūryba tačiau neliko nežinoma. Žurnalas *Apollon* jį toliau užsto. Jo drobės ekspozuojamos Paryžiuje ir net Londone (postimpresionistų parodoje, 1913 metais“).

Čiurlionio pavardė sumirgę dar viename knygos *Moscow, 1900-1930* puslapyje, po žurnalo *Apollon* viršelio nuotrauka. Ten iš naujo priminama, kad šis žurnalas palaikęs Čiurlionį. Šiaip veikale nesama nė vienos Čiurlionio darbų reprodukcijos ir gal tai logiška, nes knygos paskirtim yra pirmiausia pavaizduoti priešrevoliucinį Maskvos gyvenimą. Pirmas skyrelis, pavyzdžiui, apsašo jos buities kasdienybę — kvartalus, darbo žmonių vargus, pramogas, vežikų gausybę ir jų kalbos turtingumą. Tenka pažymėti, kad dokumentinės dalies vedėjas Stanislas Zadora iliustracinį darbą atliko pasigėrėtinai išradimais. Tiek gausios spalvotos iliustracijos, tapybinių darbų reprodukcijos, tiek įvairių menininkų, rašytojų portretai ir pastatų nuotraukos atrinktos nebanaliai.

Knygoje taip pat minimas poroj vietų dailininkas Mstislavas Dobužinskis, kaip teatro dekoratorius ir rusų meno parodų užsienyje dalyvis. Vieno jo darbo „Kirpėjo vitrina“ (mišri technika) reprodukcija įdėta knygoje. Gal Dievas išklausys ir ateis ta laisvės diena, kai baigsis tos kancijos ir vargai, visgi vergovė jau tiek amžių kai baigėsi, o mes gyvenam joje dar. Lūpų kraštuose visam gyvenimui liks randai, dantis nusuktas, verkiu kaip mažas vaikas, o Dieve, o kas bus su manimi“. Netrukus po to Algiuką namo parvežė karste.

Kuo galėtų korporacija padėti neteisėtai į okupuojančios šalies kariuomenę imamiems jaunuoliams? Reiktų sudaryti ir skelbti sąrašus atsikančiųjų karinės tarnybos Raudonojoje armijoje, garsinti jų atvejus, ypač Vakarų spaudoje, sudaryti fondą, iš kurio būtų galima medžiagškai remti šalinamus iš darbo, samdyti tarptautinės teisės advokatus, kurie sutiktų juos ginti sovietiniuose teismuose, palaikyti su jais asmeninius ryšius. Kitaip tariant, apspankinti sovietinei santvarkai savavaliuoti. Paramos klausimais reiktų tartis su Jaunosios Lietuvos ir Laisvės lygos atstovais, atsiskuriančios korporacijos nariais. Naujai įprasminkime šūkį Pro Patria. Vivat, crescat, floreat, Korp! Neo-Lithuania.

Eglė Juodvalkė

Kai Molotovo-Ribbentropo paktas yra istorikų rankose

Pokalbis su jaunu Lietuvos istoriku Gedimynu Rudžiu

Šeštajame mokslo ir kūrybos simpoziume, vykusiame nuo šių metų lapkričio 22 iki 26 dienos Chicagoje, dalyvavo istorikas Gediminas Rudis, Lietuvos istorijos instituto mokslinis bendradarbis. Lietuvos komisija Molotovo-Ribbentropo paktui tirti yra ji pakvietusi kaip vieną iš istorikų-ekspertų atlikti komisijos darbui reikalingus istorinius tyrimus. Dar prieš simpoziumą kartu su kitu šios komisijos istorikų-ekspertu Vytautu Žaliu Gediminas Rudis lankėsi *Draugo* redakcijoje. Paprašytas su *Draugo* skaitytojais pasidalinti savo patirtimi šios komisijos veikloje, Gediminas Rudis mielai sutiko — tad tuoj po simpoziumo vieną vakarą Chicagoje ilgėliau kalbėjome apie šį Lietuvai taip svarbų dabartinį projektą. Čia spausdinami to pokalbio su istoriku Gedimynu Rudžiu pagrindiniai akcentai — *Red*.

Vaidas iš vienu demonstracijų Vilniuje už Lietuvos nepriklausomybę.

Darbuojatės kaip istorikų-ekspertas Lietuvoje sukurtai komisijai Molotovo-Ribbentropo 1939 metų sandėriui ir jo lemiamoms padariniams mūsų valstybei tirti. Kokios buvo tos Lietuvos komisijos steigimo aplinkybės?

Artėjant Molotovo-Ribbentropo pakto penkiasdešimtmėčiui, Lietuvos Aukščiausioji taryba sudarė komisiją paktui ir jo pasekmėms Lietuvai iširti. Šios komisijos tikriausiai nebūtų prireikę, jeigu sąžiningai ir sėkmingai būtų dirbusi panašios paskirties komisija Maskvoje. Tačiau pastaroji ėmė smarkiai buksuoti, buvo neaišku, kokias ji padarys išvadas ir kada jas praneš visuomenei. Turint visa tai galvoje, komisijos Lietuvoje sudarymas politiškai pasiteisino. Lietuvos komisija dirbo visiškai savarankiškai ir su Maskvos komisija neturėjo nieko bendro. Tiesa, kai kurie žmonės — Vytautas Landsbergis, J. Marcinkevičius — priklauso abiejoms komisijoms.

Kaip buvo sudaryta Lietuvos komisija? Iš istorikų, visuomenės veikėjų, vyriausybės žmonių?

Kad Lietuvos komisijoje nėra nė vieno istoriko, visiškai netenka stebėtis. Komisija buvo sudaryta iš Aukščiausiosios tarybos deputatų. Istorikų tarp jų nebuvo. Todėl komisija pasiūlė ir pagalbą ekspertams — istorikams, teisininkams. Jie ir formuluavo išvadas. Komisijos nariai jas laimino arba ne.

Tad istorikai turbūt ir atlieka patį pagrindinį komisijai reikalingų tyrimų darbą?

Istorikai turi gerai žinomos darbo metodus. Renkame medžiagą, daug dirbame archyvuose, stengiamės sąžiningai analizuoti faktus ir tik tos analizės pagrindu daryti išvadas. Be jokio išankstinio nusistatymo.

Ko siekė Lietuvos komisija ir kokias išvadas jau yra pasiekę? Kiek plačiai Lietuvos žmonės buvo supažindinti su komisijos darbu?

Išties pagrindinis Lietuvos komisijos tikslas buvo įvertinti 1940 metų įvykius Lietuvoje. Maskvoje vis dar ginčijamasi — buvo ar ne tie slaptieji protokolai. Lietuvoje tai jau praėjęs etapas. Komisija padarė gana radikalias išvadas. Tik gaila, kad nepilnas. Tačiau pabrėžta, kad slaptieji TSRS ir Vokietijos sandėriai nulėmė Lietuvos valstybės žlugimą, kad 1940 metų birželio mėnesį Lietuva buvo okupuota, o vėliau prievarta prijungta prie TSRS. Vadinamoji Liaudies seimo priimtoji deklaracija dėl Lietuvos įstojimo į Sovietų Sąjungą pripažinta neteisėta. Deja, komisija neišdrįso pasakyti, kad lygiai taip pat neteisėta buvo ir deklaracija dėl tarybų valdžios paskelbimo Lietuvoje.

Visuomenė iš karto buvo informuota, jog sudaryta tokia komisija. Po kiekvieno jos posėdžio pasirodydavo trumpas pranešimas. Komisijai baigus darbą, jos pirmininkas, Lietuvos Mokslų akademijos prezidentas Juras Požėla spaudos konferencijoje supažindino žurnalistus su išvadomis. Šią konferenciją rodė ir televizija. Rugsėjo 22 dieną komisijos išvados buvo paskelbtos visuose centriniuose laikraščiuose.

Bet estai nuėjo tiesiu keliu ir pasielgė drašiai... Kodėl Lietuvos Aukščiausioji taryba „nepasirašė“ po jos pačios sudarytos komisijos darbo rezultatais?

Taip, estai, tiksliau jų Aukščiausioji taryba, verti pagyrimo. Lietuvos komisijos išvados buvo svarstomos tuoj po garsiojo Maskvos pareiškimo dėl padėties Baltijos respublikose. Kai kas gerokai išsigando. Taigi Lietuvos

Aukščiausioji taryba tik pritarė komisijos darbui, tačiau išvadų nepatvirtino. Beje, latviai taip pat.

Pereinant dabar prie klausimo apie Maskvoje sudarytą Molotovo-Ribbentropo paktui tirti komisiją, rodos, kad buvo tikėtasi (bent Vakaruose), jog ši komisija dar šiuo metų vasarą paskelbs savo išvadas. Kodėl viskas nutilo (ar istrigo) ir kodėl iš to kampo pastaruoju metu beveik nieko negirdėti?

Aš nežinau, ką nuveikė ši komisija per tas dvi savaites, kol viešėjau svetingoje Čikagoje, tačiau aš labai abejoju, kad ji jau išsikapano iš tos balos, kurioje jau seniai sėdi. Reikia suprasti, jog ši komisija buvo sudaryta ne ką nors išsiaiškinti, o tik aištinos, įsisiūbavusios liaudies deputatų suvažiavime, užgesinti. Taigi konfliktinės situacijos buvo

užprogramuotos iš anksto. Per daug skirtingų pažiūrų žmonės posėdžiaują toje komisijoje. Komisijos vairininkams istorinė tiesa nerūpi. Net ir pripažindami slaptus Stalino ir Hitlerio sandėrius, jie tvirtina, kad tie sandėriai neturėjo nieko bendro su 1940 metų įvykiu Lietuvoje. Latvijoje ir Estijoje. Teko matyti net keletą tos komisijos narių parengtų išvadų projektų ir visi jie dar labai „žali“. Didžiausias Stalino nusikaltimas, jog jis nutolo nuo „lenininių užsienio politikos principų“.

Ar galima laukti, kad artimu metu Maskvos komisija Molotovo-Ribbentropo paktui tirti pagaliau pateiks jos prietas išvadas?

Taip, gruodžio mėnesį įvykstantiems suvažiavime visos komisijos, taip pat ir paktus tiriančioji, turi pranešti apie

nuveiktą darbą. Turėtų būti skandalingi posėdžiai. Gali būti ir taip, kad komisija dar neturės galutinių išvadų. Jos įgaliojimai gali būti pratęsti. Kaip ten bebūtų, manau, kad Lietuvoje bus nemaža pasipiktinimo, visiškai teisėto, Maskvos komisijos veikla.

Ar nebūtų naudinga mūsų tautai, kad tiek Lietuvos komisijai, tiriančiai Molotovo-Ribbentropo paktą, talkinančių istorikų-ekspertų tyrimų rezultatai, tiek ir aplamai Lietuvos dabartinių istorikų studijos pasirodyt moksliniuose žurnaluose bei kitokiomis leidybos formomis Vakaruose? Juk mums taip svarbu formuoti pasaulio opiniją dėl Baltijos šalių teisės ir nepriklausomybės. O istorikų darbas Vakaruose vis dėlto yra privilegijuotas ta prasme, kad istorinė dokumentacija pagrįstus argumentus nei aršiai Sovietų Sąjungos simpatikai neištengtų racionaliai atremti. Gal mažai ir ką tikima Vakarų galvosenoje, tačiau ir istorinė „tiesa“, kai dokumentuotai įrodoma, kad buvo taip, o ne kitaip, dar daugelis žmonių linkę tikėti. Ar negalėtų tad išvijos istorikai dabartiniam Lietuvos istorikams tarpininkauti, kad jų darbai išvystų dienos šviesą ir už Lietuvos ribų? Sąjūdžio žmonės, čia pas mus ir Ameriką atvykę, yra ne kartą teigę, kad išvija geriausiai padėtų Lietuvai, jei ji jos būtų nuolat laikytų gyvą savo gyvenamose kraštuose, Vakaruose.

Išties esame be galo užsi-sklandę ir tai didelis mūsų trūkumas. Ankščiau daug kas net ir nepagalvodavome apie tokias galimybes. Dabar jų jau atsiranda, tačiau dar reikia gerokai pasitempti (profesionalizmo prasme) ir smarkiai mokyti kalbą. Tai irgi didžiulė bėda ir gėda.

Tarptautinio PEN klubo 54-asis kongresas Kanadoje

ALINA STAKNIENĖ

(Tęsiny iš praėjusio šeštadienio)

Alina Staknienė

Nemažą kontroversiją sukėlė feministinė sesija (Montrealyje jų buvo tik viena). Per pertrauką teko išgirsti pastabą, jog toje sesijoje buvo kalbėta „prieš vyrus“. Kodėl „prieš vyrus“? Buvo kalbėta apie moterų teises ir pasisakyta už moters laisvę. Kaip tik per ankstesnę pertrauką olandų atstovė Judy Herzberg padarė man panašią pastabą, liečiančią pabaltiečius — girdi, jie „visada kalba „prieš kažką“. Tada jai atsakiau: „Taip, prieš tironiją ir už laisvę“. Moterys rašytojos irgi ne prieš vyrus, o prieš moters laisvės varžymą įvairiose pasaulio šalyse.

Claribel Alegria (Salvadoro atstovė) kalbėjo apie teisę moterims rašyti savo pačių pavardę. O dar ne taip seniai net ir Vakarų Europoje moterys turėjo pasirašyti vyriška pavardę (kaip George Sand ar George Eliot), jei norėjo, kad jų kūriniai išvystų dienos šviesą.

Sesijos pavadinimas — „Littérature féminine et universalité“ — lieti visuotinumą, bendražmogiškumą moterų kūryboje. Buvo klausama, ar jos dar vis vien tikti bando literatūroje įsitvirtinti, ar jau pasiekė visuotinumo savo kūryboje. Kana-dietei rašytojai, feministei Margaret Atwood toks temos pavadinimas ir klausimo formulavimas buvo nepriimtinas. Ar nebūtų juokinga, jei klausimas būtų apie „vyrų literatūrą“ ir „visuotinumą“? Kanadoje moterų rašytojų kūryba, tiek anglų, tiek ir prancūzų kalba, jau gerai įsitvirtinusi, sakė ji.

O dar vis iki šiol, visuotinė, bendražmogiška laikoma tikrai vyriška patirtis. Bet kuo kareivio ašaros „bendražmogiškesnės“ negu motinos ašaros? — klausė Kvebeko rašytoja Nicole Brosard. Moterų kūryba, sakė ji, dar vis paženklinata minusu. Ilga laiką ryšį su pasauliu moteris palaikė tik per vyrą. Bet dabar kūrybinė mintis ateina per pačios moters savimone. Tai esanti nauja perspektyva, su naujom metaforom.

Prancūziškai rašančio rašytojo premija užbaigtųjų pokylyje šimet gavo Vladimir Volkoff. Įdomu, ar moteris rašytoja tokią premiją PEN kongrese yra kada gavusi?

Betty Friedan, amerikietė feministė, kurios pirmoji knyga *The Feminine Mystique* išjudino feministinį judėjimą Amerikoje, nebuvo šios sesijos svarstybų dalyvė (ji kalbėjo kitose feministinėse sesijose Toronto), bet jos „buvo visur pilna“. Teko ir mums lietuvišms su ja pabendrauti. Galina Čepinskienė pašnekesyje su ja nušvietė sunkią moters padėtį Sovietijoje. Žymioji feministė neteigė, kad ten moterų siekiai eina priešinga linkme, negu Vakaruose: jos nori „grįžti į namus“, auginti savo vaikus, kuriuos dabar turi palikti lopšeliuose ir internatuose, ir „prižiūrėti“ savo vyrus! Bet pasirodo, kad panašios tendencijos ima reikštis ir JAV. Feministėms tai regresyvusėjimas.

Panašūs pokalbiai ir užmegzti kontaktai pertraukų metu, prieš šampano stiklo (ar ir be jo) buvo abipusiai naudingi įvairių kraštų literatams. Serbų rašytojas Neganov Rajic, su kuriuo kalbėjau apie metaforinį rašymą, prozoje, (cenzoriui apgauti), man vėliau atsiuntė savo knygą *The Mole Men*, išverstą į anglų kalbą — mokslinės fantastikos deimantuką.

Kongreso sesijų metu ir Toronto, ir Montrealy vyko kūrybos

skaitymo popietės. Jose dalyvavo ir naujai įsteigtas jaunųjų rašytojų sambūris (iš vienuolikos kraštų), pasivadinęs „The Next Generation“. Taip pat vyko tarptautinės moterų rašytojų naujai įsikūrusios santalkos pirmasis posėdis. Santalkos pradžia buvo tokia:

Dar 1986 metais Tarptautiniam PEN kongrese New Yorke amerikietis Norman Mailer, JAV centro pirmininkas, ir kiti organizatoriai nepakvietė beveik jokių moterų kalbėti ir skaityti pranešimų sesijose. Tai sukėlė didelį pasipiktinimą. Betty Friedan tai pavadino „simboline moterų anihilacija“. Būrys žinomų moterų rašytojų, apie dvidešimt, iš įvairių pasaulio kraštų pasiskelbė sukuriančios tarptautinę moterų rašytojų santalką, siekiant pakelti moterų rašytojų statusą, pagerinti darbo sąlygas, paskatinti jų raštų vertimus ir ginti jų teises. O be to — palengvinti joms bendravimą. Pirmasis jų suvažiavimas ir buvo šiais metais PEN kongreso metu. Užtai šiame, 54-ame PEN kongrese daugiau kaip pusė kviestųjų svečių buvo moterys. Kana-dietė rašytoja Margaret Atwood spaudos konferencijoje išreiškė pagėdavimą, kad taip būtų ir toliau. „Mes lyg egzileje moderniajame pasaulyje“, sakė kita.

Organizatoriai šiuo kongresu buvo patenkinti, o Tarptautinio PEN prezidentas René Tavernier jį vadino ypač pasisekusiu (*The Gazette*, 1989 m. rugsėjo mėn. 28 d.). Bet buvo ir kritikos. Toronto programoje, kaip rašė *The Globe and Mail*, buvo pasigendama daugiau etninių kilmų kana-diečių, nors šiaip kanadiečių buvo daug. Organizatoriai teisinosi, kad net 20 Kanados mažumų ir etninės kilmės rašytojų dalyvavo Toronto. Bet iš 600 dalyvių jų gal iš tikrųjų buvo nedaug. Kviestųjų svečių sąrašuose ir programos lapuose „etniškų“ pavardžių buvo matyti tik kelios.

Taip pat buvo protestų, kad šio kongreso organizatoriai diskriminavo „nebaltais“ rašytojus. Montrealyje jų buvo matyti irgi tik keletas. Bet New Yorko konservatyvus laikraštis *New York City Tribune* (1989 m. spalio mėn. 9 d.) kritikavo PEN per stiprią orientaciją į Trečiąjį pasaulį, o per menką dėmesį Rytų Europos ir Sovietų Sąjungonai inkorporuotoms tautoms. Kongrese tikrai pasidžiaugta mažųjų progresu laisvėjimo kryptimi, bet nedaryta jokių spaudimų jų komunistinėms valdžioms, kad jos daugiau atleistų savo uždėtus varžtus.

O tačiau PEN nėra politinė organizacija, ar bent vengia tokia būti. Todėl ir pabaltiečius liečiant rezoliucija priimta gerokai „sušvelninta“ forma, be priekaištų oficialiai valdžiai ir jos spaudai, nors ir turėta omenyje *Pravdos* užsipuolimai ir „stipraus centro“ varžtai. Bet visgi didelis laimėjimas, kad jau turime nepriklausomą Lietuvos PEN centrą ir kad tokia tarptautinė organizacija (jo dėka) atkreipė pasaulio rašytojų dėmesį į Baltijos šalis. Čia nemažas mūsų naujojo centro ir jo vadovų iškovojimas! Reikia jam tik palinkėti sėkmingos ateities.

Su „Daktaru Gervydu“

atsisveikinus

VYTAUTAS SKUODIS

Teatro menas turbūt tiek pat senas, kaip ir žmonija. Pačiame žmoguje įgimta savybė persikūnyti, t.y. būti kažkuo kitu šalia savęs. Pagaliau ar mes patys gyvenime dažnai nebūname artistais: vienokie, žinoma, daug geresni viešumoje, kitokie — namų aplinkoje, tarp savųjų.

Teatro menas yra įvairiai vertinamas. Profesionalus teatro kritikas į teatrinį spektaklį žvelgia kaip į gyvą meno kūrinį. Diletantas spektaklį vertina ne pagal jo visumą, o gilindamasis į nereikšmingas detales, pirmiausia tam, kad parodytų savo paties erudiciją, nors toji jo „erudicija“ arba nusimanymas teatro mene yra primityvus, profaniškas, nemaloniai priekabus. Trečiąją teatinio meno vertintojų grupę sudaro tie, kurie ateina į spektaklį be išankstinio nusistatymo. Jie geranoriškai, pasyviai įsijungia į spektaklio veiksmą ir drauge su aktoriais pergyvena džiaugsmą ir liūdesį, laimę ir skausmą, ryžtą ir neviltį. Jie eina į teatrą tam, kad iš jo išieitų dvasiškai praturtėję ir tebegyventų jo išpūdžiais, seniai spektakliui pasibaigus.

Profesionalus teatro kritikas aktorius talentą vertina pagal jo sukurtą personažo tikroviškumą. Diletantas savo vertinimus pirmiausia darys pagal tai, ar aktorius profesionalai, ar jie savitai veiklininkai. Pastarusios jam kritikuoti nepalyginamai lengviau. Paprastas teatro žiūrovas, subęgas įsijausti į spektaklio

visumą ir į kiekvieną atliekamą vaidmenį atskirai, nepakenčia tikrai vieno — sceninio falšo. Priklaudydamas pastarajai teatro gerbėjų grupei, su dideliu pasitenkinimu sutikau pavasarinę Chicago lietuvų teatro „Vaidilutės“ premjerą — Vinco Mykolaičio-Putino dramą „Daktaras Gervydas“. Su šventine nuotaika priėmiau ir rudeninį, režisierių kiek patobulintą, šios dramos spektaklį, šių metų lapkričio 12 dieną atliktą taip pat Chicago lietuvų Jaunimo cente.

Nežinau, kodėl iki šiol nei vienas Lietuvos teatras dar nebuvo pastatęs šios Vinco Mykolaičio-Putino dramos. Gal todėl, kad jos autorius žinomas tik kaip didis poetas ir įžymus prozininkas, o jo inašas į lietuvių dramaturgiją nėra itin ryškus. Chicago lietuvų dramų teatro „Vaidilutė“ didelis nuopelnas pirmiausia yra tas, kad iš gausaus lietuviškosios dramaturgijos repertuaro jis pasirinko kaip tik šį Mykolaičio-Putino veikalą, tuo pagerdamas tą mūsų literatūros tragiško likimo genijų.

Pavasarinės premjeros neišblėsusius išpūdžius dar labiau sustiprino rudeninis, deja, jau paskutinis, šio spektaklio pastatymas. Nors kai kuriose scenose ir buvo jaučiamas veiksmo ir vaidybos schematiškumas (tai diletantiška pastaba, todėl neverta dėmesio), tačiau visų be išimties aktorių nuoširdi vaidyba padėjo įsijausti į veikalo gyvenimišką

„Vaidilutės“ teatro susirinkime Seklyčioje, Chicagoje, kalba dr. Petras Kisielius, sėdi: (iš kairės) Apolonija Steponavičienė, Audrius Viktoras, Gitana Braslauskaitė ir Viktoras Radvilas.

Edvardo Šulaičio nuotrauka

tikrovę ir tos tikrovės tragizmą. Šio spektaklio padarytas išpūdis stiprus. O tai byloja, jog spektaklyje dalyvavusių aktorių ir jo statytojų didelis ir nuoširdus darbas, pastatant šį veikalą, yra vertas tikrai didelio įvertinimo.

Neabejingieji Chicago lietuvų kultūrinio gyvenimo reiškiniams turėtų būti labai dėkingi 1985 metais susikūrusio „Vaidilutės“ teatro iniciatoriams dr. Petrui Kisieliui ir Onai Šulaitienei. Taip pat verti didelės padėkos visi šio teatro vadovybės nariai ir visi aktoriai. Chicago lietuviams, iki šiol išlaikiusiems savo pasididžiavimą — Lietuvių operą, labai svarbu palaikyti ir dar visai jauną dramų teatrą „Vaidilutė“, kuris taip pat yra reikšmingas lietuvių kultūros ir lietuviybės gyvybiškumo rodiklis.

„Vaidilutės“ teatro reikalingumą patvirtina tai, kad žiūrovai įsijausti į veikalo gyvenimišką

(Nukelta į 4 psl.)

Rašytojai neverks dėl trupinio aukso

Įspūdžiai iš Lietuvos rašytojų sąjungos neeilinio suvažiavimo Vilniuje

KĖSTUTIS KEBLYS

Lietuviai rašytojai šių metų birželio 7 dieną paskelbė organizacinį savarankiškumą. Dabar, žiemai jau žvilgčiojant iš už kampo, tas įvykis nebeatrodo ypatingai nuostabus. Kai jau pati Lietuvos komunistų partija rimtai svarsto atsiskyrimą nuo maskvinio centro, tai kūrybinių sąjungų savarankiškumo deklaracijos išlieja į natūralią, daug dėmesio neprasandą atgimimo įvykių tėkmę. Bet vasaros pradžioj rašytojų žygis nutraukti organizacinius ryšius su Maskva atrodė ir didelis, ir svarbus.

Spausdintame kvietime, kurį gavau viešėdamas Vilniuje, rašė, kad devintasis neeilinis suvažiavimas šaukiamas dėl Lietuvos rašytojų sąjungos įstatų tvirtinimo. Įstatų svarstybos suvažiavimuose (prisimenant mūsų Bendruomenės įstatų keitimo kautynes) paprastai būna pačios nuobodžiausios. Tą rytą Vilniuje buvo daug ko smagesnio nusitverti negu sėdėti įstatų keitynėse. Tačiau privačiai girdėjau, kad pagrindinė atrakcija ten bus ne pats paragrafų perdėliojimas, bet atsiskyrimas nuo visasąjunginės rašytojų organizacijos Maskvoje. Pridėjus dar gaudus, kad rašytojų tarpe yra nemažai šiame žygiui priešingų ir kad suvažiavimas gali būti audringas, pasidarė aišku, kad tokį įvykį pražiopsoti būtų neatleistina.

Į suvažiavimą pavėlavau, nes besisiriant prospektu (tuo metu dar „Lenino“) užkalbino netyčia sutiktas pažįstamas vilnietis, gerai nusimanantis ir literatūros, ir partijos reikaluose. Patyręs kur link traukiu, įrodinėjo, kad rašytojai daro didelę klaidą, skirdamiesiu nuo Maskvos. Atsiskyrus, esą išdžiūsus šaltinis, vyresnieji praras pensijas ir taip toliau. (Būgstavimų ūkiniais reikalais girdėta ir suvažiavimo kalbose.)

Menininkų rūmuose radau pilną didžiąją salę žmonių (gal apie 200), sąją fotografu, televizijos besisukinėjančią kamera. Sakau, gal iš tikrųjų čia neeilinis suvažiavimas. Prie prezidiumo stalo sėdėjo Petras Bražėnas, Valentinas Savickas, Jonas Mikelininkas ir Vytautas Martinkus. Pasirodė, Mikelininko įžanginė kalbą jau buvau pražiopsėjęs. Kalbėjo sąjungos pirmininkas Vytautas Martinkus. Girdėjau jį kalbant ir čia, kai prieš keletą metų jis skaitė paskaitą santarėnų metiniame suvažiavime Tabor farmoj. Vilniuj jo kalba skambėjo drąsiau ir laisviau, o aiškūs pasitikėjimas savimi rodė, kad dabar kalba žmogus, kuriam jau nereikia žvilgčioti per petį atgal ir tikrintis ar pataikė į koją. (Bet tą patį galima pasakyti ir apie kone visus tenykščius intelektualus, kurie po atgimusių Vilnių vaikšto

Darbo sekretoriatas Lietuvos rašytojų sąjungos suvažiavime Vilniuje: (iš kairės) Rimantas Vanagas, Marytė Kontrimaitė, Antanas Bieliauskas, Aleksas Dabulskis.

pakėlė smakrus, su besiskleidžiančiom šypsenom veiduose.)

Martinkus aiškino naujų įstatų genezę (valdybą projektą ruošė sunkiai, bent metus) ir reikalavimą (jei respublika skelbia suverenumą, tai kaip gali rašytojai ir toliau priklausyti viską diktuojančiam centrui?). Naujais įstatais atkuriamą nepriklausomą rašytojų organizaciją ties kelią į vieną bendrą lietuvių literatūrą. Atsirast progą ir užsienio lietuvių rašytojams jungtis į šią naują, savarankišką sąjungą. Toliau Martinkus palietė opius finansinius reikalus: dabartinė valdyba dar neturi aiškaus ūkinio plano ir užtikrinimo, kad naujoji sąjunga nebūt ūkiškai skurdesnė negu dabartinė. Trūkumą, kuris susidarys, netekus iplaukų iš centrinio fondo, gal galėtų padengti dabartinė leidyba, jei sąjunga perimtų literatūrinį knygų leidyklą. Žodžiu, nors intelektualinė sąjungos ateitis šviesi, ūkinė pusė dar kybo už tamsokų debesų. Įstatai, jei suvažiavimas juos priims, išgaliotų nuo 1990 metų pradžios, žinoma, jei respublikos valdžia juos patvirtins. Piliietiniu požiūriu, pasak Martinkaus, atsiskyrimas nuo centro nereikia interpretuoti kaip politinį aktą. Niekur nesakoma, kad naujoji sąjunga nebūt tarybų valdžia, už socializmą, tačiau tos sąvokos dabar suprantamos kitaip, negu anksčiau rašytojams buvo siūloma.

Po Martinkaus kalbos ėjo diskusijos, kurioms tvirta ranka pasikeisdami vadovavo suvažiavimo pirmininkai Bražėnas ir Savickas. Maniau, kad tuoj pat išgirsim „disidentus“ — rašytojus, kurie oponuoja įstatų projektui ar tai ideologiniais, ar ūkiniais

sumetimais. Pasirodė, klydau.

Pirmasis kalbą pasakyt tribūnon išėjo Raimondas Kašauskas, žinomas prozininkas. Šnekėjo gražiai ir gerai, aiškiai pasiruošęs ir aiškiai „už“. Aidu atsiliepdamas Martinkaus pranešimui, jis sakė, kad atsiskyrimas tai joks demaršas, o tik prisipažinimas tuo, kuo esame. Rašytojas nepriklauso nei sistemai, nei valstybei, o yra moralus, sau atsakingas individas.

Aleksandras Krasnovas, pažįstamas iš smagių rimtų pasirodymų *Gimtojo krašto* skiltyje „Savaite“ (nors gyvas žmogus ne visada panašus į savo nuotrauką), kalbėjo daugiausia ūkiniais reikalais. Irgi būdamas aiškiai „už“, jis siūlė konkrečius žygius finansams kaupti, įskaitant reikalavimą tam tikrų ūkininių garantijų iš respublikos valdžios.

Kalbėję dar pasakė Antanas Gailius, ragindamas, kad ir vertėjus priimtų, ir Rašytojų sąjungą. Jam tribūno kalbant, man dingtelėjo, kad vilnietiškas įstatų svarstymas vyksta visai kitaip nei pas mus (bent pas JAV LB). Buvo aišku, kad ne tik publika, bet ir Bražėnas su Savicku nėra girdėję apie Robertą taisykles. (Matydamas, kaip visas suvažiavime vyksta, Arvydas Barzdukas, mūsų parlamentarų tėvas, būtų visus plaukus nusirovęs ir tuoj šokęs tautiečius mokyti.) Bet nežiūrint truputį archaiskos procedūros, suvažiavimas planingai riedėjo tolyn, man vis laukiant, kol kas nors užkops į tribūną, sudirbs ir šipulius įstatų projektą ir sukels audringus ginčus.

Buvęs komjaunimo veikėjas, o dabar žurnalas *Nemunas* redaktorius Laimonas Inis audrų nesu-

kėlė. Pareiškė, kad dėl atskirų paragrafų galima abejoti, bet balsuoti prieš projektą esą neturime moralinės teisės. Pranešęs, kad *Nemuna* kėsinaisi perimti komjaunimas, Inis sakė, kad žurnalas turėtų būti rašytojų sąjungos kompetencijoj ir tuo klausimu siūlė priimti rezoliuciją.

Tada tribūnon išėjo Valerijonas Baltrūnas, man nei matytas, nei girdėtas žmogus. Kaimynai pašnabždėjo, kad tai „ideologas“ — kiek supratau, tai komunistų partijos pareigūnas, nes iš kalbėjimo atrodė, jog šneka čia partijos vardu. Štai pagaliau bent vienas, kuris pasakys, jog rašytojai smerktini, kad skuta iš po Maskvos sparno. Bet kur tau? Pabėręs malonių bendrybių, kaip politikui ir tinka, lyg ir atsiprašinėjo už praetities klaidas, o baigė pareiškdamas, kad partija remia rašytojų atsiskyrimą.

Jeį jau partija „už“, tai kas gali būti prieš? Tokių ir neatsirado, nors kalbėjo dar gal geras pusztuzinis literatų. Net poetas Algimantas Baltakis, nors ir pareiškė, kad senąją rašytojų sąjungą nereikia per daug kalti žemėn (nes jis mylįs ją tokia, kokia yra ir kokia buvo, nes nebuvo kitokios, kaip nebuvo ir kitokio gyvenimo), naujiems įstatams entuziastingai pritarė ir pažėrė kalbomis literatų. Net poetas Algimantas Baltakis, nors ir pareiškė, kad senąją rašytojų sąjungą nereikia per daug kalti žemėn (nes jis mylįs ją tokia, kokia yra ir kokia buvo, nes nebuvo kitokios, kaip nebuvo ir kitokio gyvenimo), naujiems įstatams entuziastingai pritarė ir pažėrė kalbomis literatų. Net poetas Algimantas Baltakis, nors ir pareiškė, kad senąją rašytojų sąjungą nereikia per daug kalti žemėn (nes jis mylįs ją tokia, kokia yra ir kokia buvo, nes nebuvo kitokios, kaip nebuvo ir kitokio gyvenimo), naujiems įstatams entuziastingai pritarė ir pažėrė kalbomis literatų.

Drąsių kalbų netrūko. Narsiai dar kalbėjo Valentinas Savickas, ekonominiais reikalais pasisakė Danielius Mušinskas (jauniems rašytojams reikia užtikrinti minimalias kūrybos sąlygas — bent atskirą kambarį su stalu), Algimantas Bučys (nėra ko daug tikėtis iš valdžios — jei Smetonos valdžia rašytojų finansiskai nerėmė, tai vargu ar dabartinė remė) ir dar keletas. O žurnalistas Kostas Kaukas, retoriškai paklausęs, ar Kudirka rašęs dėl pinigų ir ar Miškinis žinojęs, kas jam už rašymą bus, baigė ekonomines diskusijas, pareiškdamas, kad sarmata rašytojams čia verkti dėl pinigų, plėšytis dėl trupinio aukso.

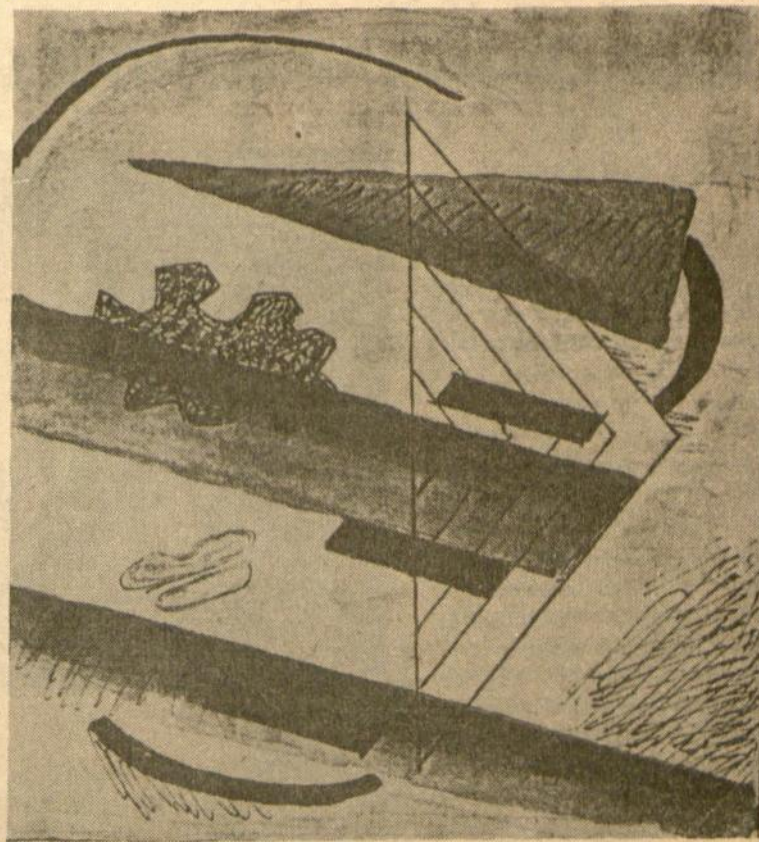
Kalbėjo dar ir daugiau, jų tarpe pas mus gerai žinomi literatai kaip Juškaitis, Zalatorius, Jasukaitytė, Lankauskas. Žinoma, visi „už“. Tada kažkas pareiškė, kad jau kalbų užtenka, nes visi pučia į vieną dūrą, ir viskas jau aišku, ir jei nėra kas pasi-

sako „prieš“, tada baigt šnekas ir balsuot. Prezidiumas pakluso ir pakvietė tribūnon nesutinkančius su projektu. Tokių neat-sirado. Gal tie, kurie būtų stipriai abejoję atsiskyrimo reikalingumu, iš viso į suvažiavimą neatėjo? (Iš tiesų salėj nemačiau nei Baltušio, nei Mieželaičio, nei Avyžiaus, nei Sluckio.) Neatsiradus disidentų iš rašytojų tarpo, pirmininkas pakvietė Petrą Ignotą, dailių jauną vyruką, Ministrų tarybos pavaduotoją kultūros reikalams. Bet triukšmo nesukėlė nei balsas iš valdžios. Ignotas pareiškė, kad naujų įstatų įregistravimui nebūsią kliūčių. Beveik tikra, kad iš respublikos valdžios pusės nebus jokio ekonominio blokavimo, kad valdžia savarankišką rašytojų sąjungą remis ir netaps jiems skūpią pamote.

Ką gi, po valdžios autoritetingo padrašinimo teliko apsilfuoti naujų įstatų nelygumus. Tai atliko redakcinė komisija, kuri kalbų ir diskusijų metu susirašė girdėtus pasiūlymus kur ir ką keisti, pataisais greitai suformulavo ir pateikė svarstymui. Viskas ėjo sklandžiai, ginčų beveik nebuvo. Salės bruždesyje vibravo nuomonė: ką čia peckiotis su smulkmenomis, nubalsuojam atspalaidavimą nuo Maskvos, ir einam namo. Tad nenuostabu, kad visi komisijos pasiūlyti „amendmentai“ buvo greitai balsavimu priimti — be jokių paantrinimų ir be kautynių už kiekvieną kablelį.

Beje, pataisų svarstymo metu greta sėdinti Ilona Gražytė-Maziliauskienė ir keli bičiuliai vilniečiai išprovokavo mane stoti prie mikrofono. Neturėjau iš Leonardo Andriekaus įgaliojimų nei sveikinti suvažiavimą mūsų rašytojų draugijos vardu, nei prašyti, kad mus, amerikonus, priimtų savo nepriklausomą sąjungon (o be įgaliojimų Vilniuj kalbėti nedrasu, nors ir ne prie apvalaus stalo). Tad nelabai buvo ką ir sakyti. Tik paklausiau pirmininką Martinkų, kaip čia su tuo užsienio lietuvių rašytojų atėjimu į naująją organizaciją. Įžanginė kalboj jis lyg minėjęs, kad tai bus galima. Tačiau įstatų projektas (kurio tekstas tvarkingai buvo išdalytas besiregistruojant) nurodo, jog LRS nariu gali būti tik TSR pilietis. Pirmininkas paaiškino, kad projekta ruošiant, buvo svarstomas tiesioginis užsieniečių dalyvavimas sąjungoje, tačiau dėl įvairių ūkinį komplikacijų, kol kas tam nerasta tinkamos formos. Tačiau išėivijos rašytojai galės sąjungai priklausyti kaip garbės nariai. (Dešimtas paragrafas taria: „LRS garbės nariu gali būti išrinktas ne Lietuvoje gyvenantis rašytojas, nusipelnęs lietuvių literatūrai“.)

Suabejojau, ar tai pats geriausias būdas sąjungon įjungti užsienio gyvenančiuosius literatus. Jei projekte garbės nario titulus vartojamas ligišioline prasme, tai praktiškai žiūrint, išėivijos rašytojų atėjimas sąjungon neįvyks. Gi jei tas titulus įrašytas tik tam, kad pažymėjus dvi skirtingas narių kategorijas, tada reikia ieškoti geresnio termino. Nes sąjungos garbės nariu vadinti tokia lietuvių literatūrai nusipelnusiųą kritikę kaip, pavyzdžiui, Violeta Kelertienė, mums, ne visada apie ją pagarbiai atsiliepiantiems būtų staciai nepatogu. Greta manęs sėdintieji siūlė narystės paragrafus išėivijų nau-dai keisti čia pat. Tačiau redakcinė komisija, atrodo, neturėjo ūpo stabdyti sparčiai riedančio pataisų priėmimo ir tam klausimui nedavė eigos. Žodžiu, neiškovojuau išėivijos raštinkinijai teisės į naujosios sąjungos rašytojų bilietą. (Bilietas pas mus yra ar lėktuvo, ar loterijos, ar teatro; gi lietuvių kalboj bilietas yra nario liudijimas pažymėjimas, kuris dabar, be abejojimo, bus gražus ir lietuviškas; dabartinis irgi dailokas, bet raudonas ir rusiškas ir sakantis, kad

Dailininko K. Janulio iliustracija Leono Lėto poezijai.

Lėtas

TAIP

Taip paukščiai skrenda —
Vis
Palikdami plunksnas
Jų
Pralėtuos takuos. Taip ir

Kaip paukščiai

Mes,
Prabėgdami,
Minam basom kojom
Smiltis,
Molius,
Bėgame darganom,
Saule,
Laikomės rankomis

Vieni už kito;
Kiekvienas kiekvieno

Atvanga ir pastanga —
Švytim.

1986 m. rugpjūčio mėn. 3 d.
Village of Morton Grove, Illinois

savininkas priklauso SSSR rašytojų organizacijai.) Neiškovojau, tačiau ką norėti, kai kovon stoji be įgaliojimų. Bet rimtai kalbant, nematau čia kokios nors skriaudos ar netakto išėivijos atžvilgiu. Įstatai yra popierizmas, o svarbu juk yra gyvenimas. Kai vyksta nuoširdus bendravimas, kai atsidaro durys išėivijų kūrybai laisvai ir nebraukytai skambėti Lietuvoje, kai nuoširdžiai skelbiama, kad lietuvių literatūra yra viena ir nedaloma, tada paragrafų sudėstymas ne ką reiškia. O be to, paragrafai neamžini — įstatai rašomi tam, kad būtų pakeisti, kai gyvenimas tars, kad jau laikas.

Redakcinė komisijai išsprendus paskutinę pakaitą dėl nario mokesčio (Juožas Aputis pritarė siūlymui frazė „moka 5 rublių...“ pakeist į „... moka nustatyta...“, nes, sako, nežinia dar kokie pinigai bus...), atėjo visų nekantriai lauktas metas priimti naujuosius įstatus balsavimui. Pakilo miškas spalvotų kortelių. Suskaičiavus balsus, salėje esančiųjų 161 pasisakė „už“, du susilaikė.

Balsuojančių prieš nebuvo. Įstatų projektas priimtas, nuo Maskvos nepriklausanti Lietuvos rašytojų sąjunga įsteigta. Suvažiavimas pakilia nuotaika stojosi Tautos himnui. Už lango švietė smagi ankstyvo popietčio saulė, ir tikrai atrodė, kad ji Lietuvoj „tamsumus pašalino“.

Skirstėsi žmonės su pasitenkinimu veiduose, atlikę svarbų ir labai reikalingą darbą. Bet ir su rūpesčio raukšlėm, su žinojimu, kad naujajai sąjungai prieš akis dar didelė daugybė galvosūkių, daugybė vargų.

O kasdienybė nesikeičia taip greitai kaip įstatai. Po viskam leidomės su būreliu literatų žemyn nuo Menininkų rūmų, ieškodami vietos pavalgyti. Du restoranai pilni, „cerberiai“ neisileidžia. Pilnas Vilnius turistų, atrodo, autobusais sugarmėjusių iš rytinės Sovietijos. Nusileidom iki Literatų kavinės, bet ir ten literatams nebuvo vietos. Vargais negalais įspirašėm ir kavinės barą, kur pusiau stačiom aplaistėm stiklus šampano dienos darbus ir vilks.

Balsuojama Lietuvos rašytojų sąjungos suvažiavime — priekinėje eilėje: Vytautas Mačiūka, Elena Bukelienė, Henrikas Čigriejus.

Arnoldo Baryso nuotrauka

Petro Aglinsko naujoji opera „Plieninis šypsnys“

DALIA KUČENIENĖ

Čikagietis kompozitorius Petras Aglinskas, kalbėdamasis su Lietuvoje leidžiamo žurnalo *Krantai* (1989 m. rugpjūtis, Nr. 8) žurnaliste R. Goštautiene, prisipažįsta, kad „jo gyvenimas yra lietuviško ir amerikietiško gyvenimo sintezė, nes nuo mažens kalbėjo lietuviškai, studijavo lietuvių kultūrą ir visą laiką gyveno tarsi dviejose plotmėse“. Tad nenuostabu, kad kompozitoriaus naujojoje operoje „Steel Grin“ kaip tik ir atsispindi dviejų kultūrų sintezės problematika.

Operos siužetas vyksta nenudėtytoje Rytų Europos šalyje. Brolis ir jo dvi seserys, gyvena už geležinės uždangos, rungiasi su totalitarinės sistemos padariniais. Viena sesuo, apibūdinta jau mums įprastu „barakūdos“ epitetu, yra pasiruošusi iškelti už turtingo amerikiečio verslininko, idant galėtų nusikelti į materialistinio rojaus miestą New Yorką, išsižadėjusi savo identiteto, svajojanti apie „auksinės šalies migdolus“.

Šių metų lapkričio 1 dieną The Theater Building, Chicagoje, buvo atliktas šios operos pirmas spektaklis su septyniais solistais bei fortepijono palyda. Per anksti kalbėti apie kūrinio visumą, nes dar libretistas ir kompozitorius nėra operos užbaigę, tačiau iš trečdalis operos nebėgama apčiuopiami veikalo kontūrai.

Petras Aglinskas

Aglinskas savitai sprendžia „homo sovieticus“ įtaką veikalui. Klasikinės operos rėmuose į kūrinį įkomponuotos roko, džiazio bei avangardinės muzikos savybės įrodė Aglinsko individualų stilių, originalumą, nesilaikant tradicinių klasikinių operos kanonų. Maloni staigmena, kad kompozitoriaus lyriškiausios kantilenos pavestos ne instrumentalistams, bet vokalistams. Suprasdamas Amerikos teatrų sceninį tempą, dramingą jėgą bei filmuose greitai judančių kadru dinamiką, jau savo „Tele-Kino“ roko operoje jis neleidžia publikai nuobodžiauti. Šis Aglinsko savitumas buvo akivaizdus ir šios jo naujosios operos pirmame veiksmu, kur fabula, ritmas bei dialogai skrieja greitai

tempu. Personaižai, tarsi mechaniniai prisukti robotai, skuba gyventi, skuba kalbėti... Gyvenime svarbiausia: „produktai, produktai, produktai“... Veikėjai gyvena nuolatinėje baimėje. Baimė, tarsi pabaisa, tarsi žiurkė, visus kankina; vienam ji užgula krūtine, kitam gerklę, trečiam aptemo smegenis, o ketvirtasis — ją jaučia bėgiantį net po visą jo galvą. Pirmasis veiksmas baigiamas siaurimu kaulės įvaizdžiu, kuri tarsi milžinas tupi ant užimtos šalies. Ir dar baisiau, ta didžiulė kaulė ne vien tik tupi, bet ir nesamones kalba.

Prieš šešerius metus (1983 m. birželio mėn. 5 d.), kai kompozitorius Aglinskas baigė North-western universiteto muzikos

fakultetą, įsigydamas magistro laipsnį kompozicijos srityje, teko girdėti ir *Draugo* kultūriniam priede parencuotai jo pirmąjį diplominį kūrinį, kurį atliko universiteto simfoninis orkestras: „Symphony in Three Movements — Karnizas Paneling“. Tada Aglinskas minėjo, kad ši simfonija gali ateityje išsivystyti į lietuvišką ekspresionistinę operą. Jau tuomet buvo įdomu girdėti, kad Petras nežada užsidaryti vien tik instrumentalistų erdvėje. Po kelerių metų, 1985-ais, jis ėmėsi iniciatyvos suorganizuoti su „Loop Group“ instrumentalistais pirmą dabartinių Lietuvos kompozitorių kūrinį koncertą. I ji organiškai teko įjungti, atliekant parašytą partiją sopranui ir aštuoniems instrumentams: „Uzdanga“. Ryškiai buvo matyti, kad bresta kompozitorius, kurio muzikinius kūrinius dainininkai mieliai dainuoja.

Šiais metais Vilniuje suruoštamame išeivijos kompozitorių „Sugrįžimo“ festivalyje buvo atlikti keli Aglinsko opusai: „Icons“ pučiamųjų oktetui ir „Simfonija Karnizas Paneling“. I šį festivalį buvo nuvykę taigpi pats kompozitorius. „Sugrįžimas“, kaip Petras pats prisipažįsta, giliai įsivėžė į jo kūrybinę sielą.

Chicago Opera Theater programų leidinyje *New Works Showcase*, pristatant kompozitorių Petrą Aglinską bei libretistą Dan

Sutherland, pabrėžiama, kad abu kūrėjai neseniai lankėsi Rytų Europoje, Petras — Lietuvoje ir Maskvoje, ir „iš kasdieninių ryšių su žmonėmis, iš jų kovos dėl būvio, iš jų aistrų ir iš jų gyvenimo banalybių, gyvenant kalėjimiškoje valstybėje, autoriai pasisėmė įkvėpimo šiai „Plieninio šypsnio“ operai“.

Kritikas Robert C. Marsh *Chicago Sun-Times* lapkričio 2 dienos laidoje labai teigiamai įvertina Petro Aglinsko operą, pažymėdamas, kad Aglinskas intuityviai jaučia kaip rašyti operą vokalistams. Marsh pabrėžia, kad „Aglinskas turi tikrą talentą“.

Pianino partiją atliko Valerie Lorimer, dirigavo Philip Bauman. Chicago Opera Theater direktoriai Alan Stone ir Marc A. Scorca, pilna auditorija klausytojų, menininkų bei kompozitorių su dideliu entuziazmu priėmė šią Petro Aglinsko operos pirmojo veiksmo perklausą. Kompozitorius bei libretistas yra angažuoti visai užbaigti ir greitai laiku pastatyti trijų veiksmų „Steel Grin“ operos pasaulinę premjerą.

Manau, kad išreikšiu visų lietuvių nuosirdų linkėjimą kompozitoriui Petri Aglinskui, kad ši naujoji jo opera sėkmingai išvystų rampų sviėsa ne tik Chicagoje ir Lietuvoje, bet ir pasaulio didžiosiose operos scenose.

Su „Daktaru Gervydu“ atsiveikinus

(Atkelta iš 2 psl.)

„Vaidilutės“ teatro pasisekę spektakliai parodė, jog tokie nuostabavimai neturi pagrindo. Esu įsitikinęs, jog šio teatro aktorai su savuoju „Daktaru Gervydu“ būtų nuosirdžiai sutikti Lietuvoje. Ten salėse tikrai nebūtų tuščių vietų. Tokie kultūriniai mainai tikrai sustiprina pačios išeivijos kultūrinį gyvenimą.

Tenka apgailestauti, kad „Daktaro Gervydo“ Chicagoje tikriausiai daugiau nebematysime. Labai pageidautina, kad jis galėtų aplankyti ir kitas didesnes JAV lietuvių kolonijas. „Vaidilutės“ teatro aktoriams ir teatro vadovybei žiūrovai nuosirdžiai linki nuolat stiprėti ir viliasi, kad šis teatras ateityje mus praturtins dar ne vienu geru pastatymu.

Atvyksta „Oktava“

Muzikas Mindaugas Tamošiūnas Jono Tamuliūčio nuotrauka

Vilniuje veikiantis Lietuvos filharmonijos estradinis orkestras „Oktava“, kuriam vadovauja muzikas Mindaugas Tamošiūnas, šių metų gruodžio 31 dieną pradės gastroles Šiaurės Amerikoje, grodamas Naujųjų metų sutikime

Tomo Venclovos eilėraščių knyga lenkų kalba

Šių metų spalio mėnesį Paryžiuje, *Zeszyty Literackie* leidykloje, pasirodė Tomo Venclovos eilėraščių knyga lenkiškai —

Rozmowa w zimie (Dialogas žiemą). Knyga sudaro 36 eilėraščių ir plati Josif Brodsky rašyta įžanga. Eilėraščių lenkų kalba vertė Czesław Miłosz, Wiktor Woroszyński ir Stanisław Barańczak. Kaina 72 frankai (15 dolerių).

Kultūros židinyje, Brooklyn, New York. Drauge atvyksta solistas Žilvinas Bubelis, solistas Liūtauras Čepackas, Erika Meškauskaitė — Lietuvos Miss Gracija-89. „Oktavos“ orkestrą pakvietė ir gastroles organizuoja Prano Gvildžio vadovaujamas, nuo 1903 metų Brooklyne veikiantis lietuvių atletų klubas. Numatyti koncertai New Yorko apylinkėse, Philadelphijoje, Baltimorėje, Floridoje, Chicagoje, Clevelande, Detroite, Toronte, Hartforde, Bostone ir kitur. „Margočio“ rengiami koncertai Chicagoje bus Jaunimo centre sausio 27, 28 ir 29 dieną.

Dailininkės Zinaidos Dargienės skarotas menas

VYTAUTAS PLUKAS

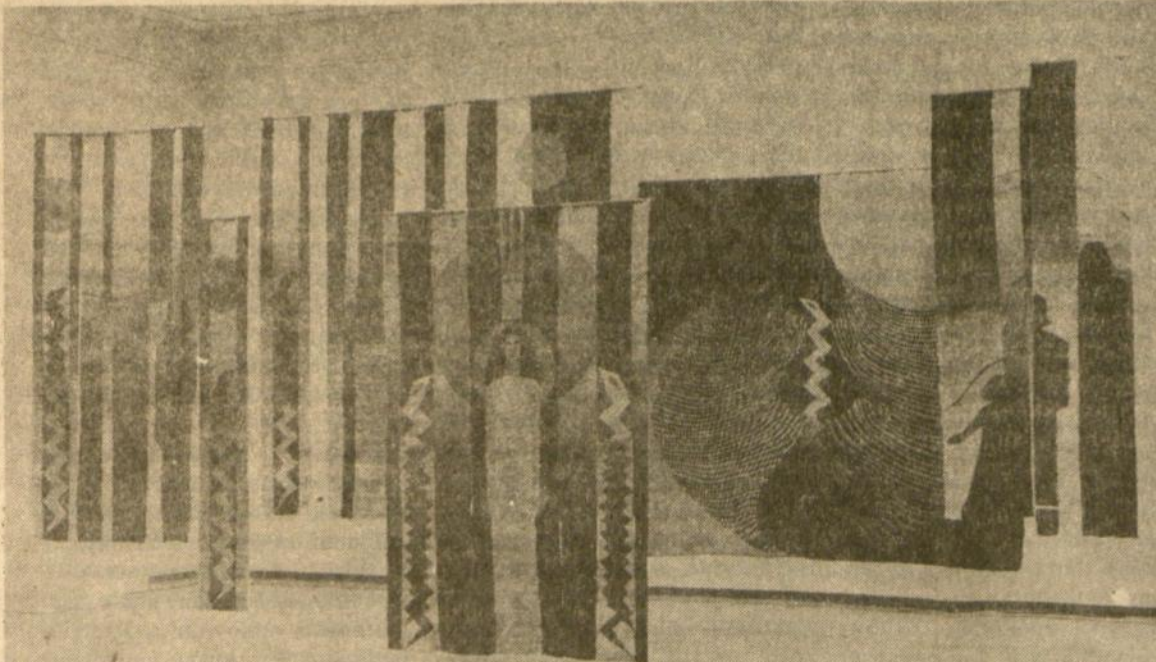

Zinaida Dargienė

Rugsėjo pradžioje Montrealio Aušros Vartų parapijos salės sienos buvo išpuoštos įdomiais gobelenais. Pasirodo, tai brandžios menininkės-tekstilinkės Zinaidos Dargienės sukurti ir iš tėvynės atsivežti darbai.

Ji yra viena iš pirmųjų, kurios rūšies menininkų Lietuvoje, čia eksponavusi savo kūrinius labai nepalankioje aplinkoje (blogai apšviestoje salėje) ir per mažai jų atsivežusi gerai reprezentuoti savo meniškumą sugebėjimus. Jai buvo leista atsivežti tik septynis kūrinius — per mažai didesniems apimties parodai surengti. O Zinaidos Dargienės kūriniai verti platesnio dėmesio. Su savo kūriniais ji yra dalyvavusi parodose ne vien tik tėvynėje, bet ir už jos ribų: kitose Sovietų Sąjungos respublikose, taipgi Austrijoje, Danijoje, Italijoje, o dabar, nors ir kukliai, Kanadoje. Tačiau negalima šio fakto nepaminėti. Kalbėdamasis su Zinaida apie vieną iš pačių įdomiausių ir originaliausių taikomios-dekoratyvinės dailės rūšių, sužinojau ir apie šiandieninį lietuvių gobeleno-tekstilės meną ir jo populiarumą bei tarpimą tėvynėje.

Gobelenas, batikas (piešimo ant medžiagos metodas, padengiant skystu vašku medžiagos plotus, kurių nenorima nudažyti), ši.kografija, mažoji tekstilė (tai erdvinės kompozicijos, dekoratyvinių gobelenų, rezginių darbų eskizai, ne didesni negu 20 x 20 cm, meno pasaulyje įspilietinė ir pripažįstami kaip miniatiūrinio tekstilės meno kūriniai) pinikas (tekstilė su keramika), neauštinė tapyba pigmentiniais dažais (ars protis), rištiniai — visa tai yra taikomios dailės rūšys, o kitos — keramika, oda, metalas, stiklas. Zinaida Dargienė bene pirmoji atvežė parodyti lietuvių gobeleno meną šiame žemyne, reprezentuodama lietuvius menininkus — tekstilininkus (jei

Zinaida Dargienė Alg. Kezjo nuotrauka (Kaunas)

„Eglė“, 1980 Gobelenas (vilna, kapronas), 300 cm x 900 cm

sikinio gobeleno). (Beje, tekstilės meną apibendrinantis pavadinimas „gobelenas“ yra kilęs iš garsiųjų 17-ojo šimtmečio Prancūzijos tekstilės meno gamyklų Paryžiuje, kurių savininkai vadinosi „Gobelin“ pavardę.) „Lietuviškam gobelenui ryšis su kaimu, kūrybiškas liaudies audinių tradicijų plėtojimas, savitas plokštumos organizavimas, ritminis motyvo išdėstymas, spalvos, tono niuanso ir kontrasto vartojimas, audinio funkcionalumo supratimas nulemia kompozicijos, medžiagos pasirinkimą, atlikimo techniką, spalvinį sprendimą“, aiškina knygos įvade. (Daiva Rekertaitė-Načiulienė ir Silverija Stelingienė, *Lietuvos gobelenas*, Vilnius: Vaga, 1983).

Grįžkim prie Zinaidos Dargienės. Montrealio Aušros Vartų parapijos salėje matėme keletą jos didesnio formato gobelenų ir kruopščiai atliktų, liaudies meno tradicijas atspindinčių, šilko grafijos kūrinių religinėmis temomis.

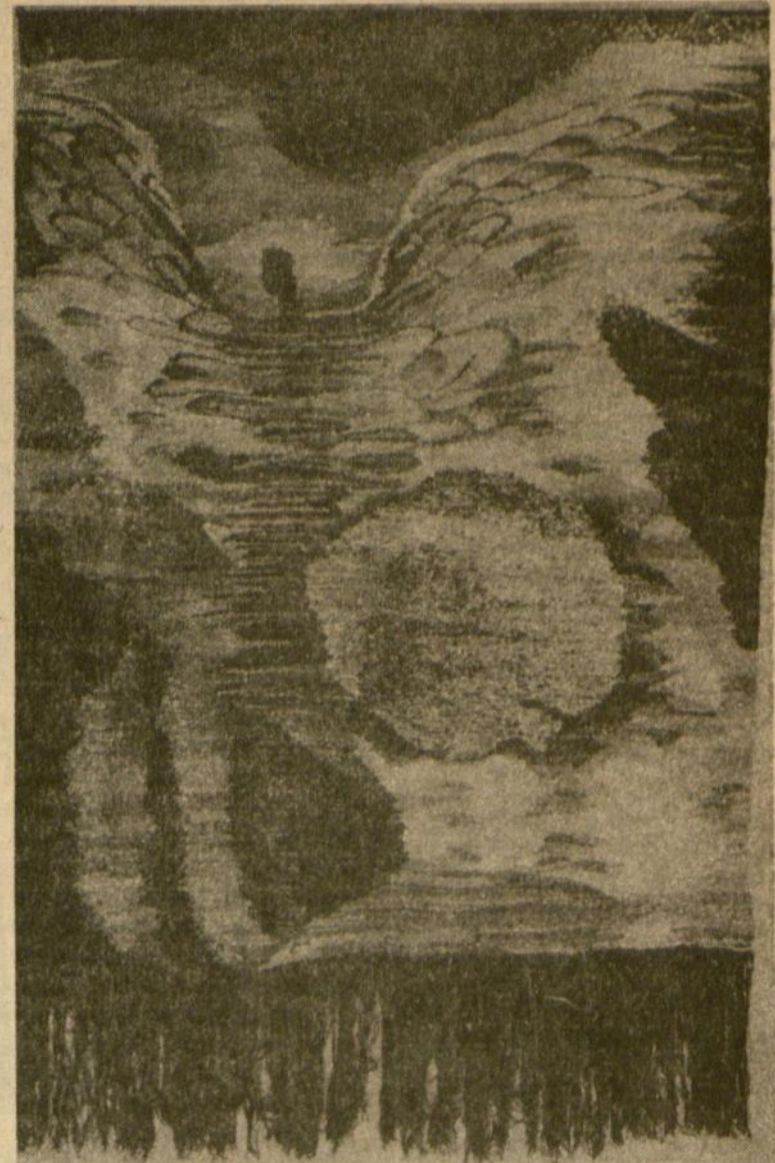
„Vėliausieji darbai“ — užklausia Zinaidą. „Taip, vieni iš pastarųjų“, — atsakė menininkė, „dabar jau ir pas mus galima mene naudoti religines temas“. Zinaidos Dargienės kū-

riniai puošia ne vieną interjerą tėvynėje ir už jos ribų.

Zinaida Dargienė, gimusi 1936 metais, baigusi Valstybinį dailės institutą 1965 metais, aštuoneerius metus dirbo dailininke tekstilės gamyboje. Nuo 1966 metų dalyvauja parodose. Jai būdingi savitai interpretuojami, lietuvių liaudies tradicijų įtaigaujami kūriniai su ryškių spalvų koloritu.

Geriausiai jos meną apibūdina menotyrininkė Rūta Purvinaitė 1987 metais įvykusios Zinaidos Dargienės 52 darbų parodos Kauno M. K. Čiurlionio dailės muziejuje kataloge. „Tekstilinkės Zinaidos Dargienės kūriniai yra ypač nūdieniški. Jos sukurti rištiniai kilimai, batikas, mažoji tekstilė, erdvinės kompozicijos, dekoratyvinės užuolaidos, gobelenai patraukia gaiviu naujumu. Juose ryškūs ieškojimų procesas be pasikartojimų ir be apsisėtojimų prie jau surasto. [...] Daugumoje kūrinių vyrauja vaizduojamasis pradai, prisodrintas sudėtingos meninės minties. Šiuo metu dailininkės kūryboje daug įvairios technikos ir formos ieškojimų, ji domisi Vakarų Europos šalių šiuolaikine tekstile, naudoja ne tik natūralias, bet ir sintetines medžiagas, kurdama sudėtingas plastines struktūras darbus. Dailininkė ypač traukia erdvės problema, o linijų ir spalvų ritmika sudaro jos kompozicijų pagrindus. [...] Z. Dargienės sukurti darbai visuomeniniams interjerams taip pat išraiškingi savo dekoratyvinėmis savybėmis. Kartu su architektūrinėmis priemonėmis jie vykusiai organizuoja ir meniškai įprastina aplinkos, kurioje jie įkomponuoti, erdvę“.

Šis jos kūrinių įvertinimas aiškiai parodo ir tekstilės meno skarotumą ir menininko-tekstilinko kūrybos sudėtingumą. Zinaidos Dargienės sukurtas didžiausias gobelenas yra 130 kvadratinį metrų dydžio! Išimtinai dailininkės rankų darbas, virtęs meno kūrinium. Taigi menininkės-tekstilinkės turi būti kantrios ir darbščios kaip bitės. Prieš pradėdant kurti, reikia ne tik pasirinkti temą, medžiagą, sukomponuoti piešinį, bet ir rūpintis parinkti spalvas. Tvir-

Zinaida Dargienė

„Kosmosas“, 1969 Gobelenas (vilna), 197 cm x 150 cm

tinama, kad seniau gobelenus kūrė menininkai-amatininkai naudodavę daugiau kaip 14,000 įvairių spalvų ir atspalvių siūlų, o metmenų, ataudų ar mazgų skaičius priklauso nuo siūlų storio. Užklausta, kaip ištaisomos klaidos ar keičiama kompozicija, Zinaida paprastai paaiškino: „Tenka ardyti ir iš naujo kurti“. Tikėkimės, kad Zinaidai Dargienei ir kitą kartą viešinti Šiaurės Amerikoje, pamatysime jos

kūrybą didesnės apimties parodoje ir geresnėje aplinkoje. Tai duos progos geriau įvertinti jos meno reprezentuojamą lietuvių gobeleną, kurio nesigėdytume parodyti ir šio krašto geriausiose galerijose. Reprezentacinė parinkto lietuvių gobeleno kūrybos keliaujanti paroda didesniuose Jungtinių Amerikos Valstybių miestuose irgi būtų unikali lietuvių meno iškėlėja tarp kitų tautybių meno vertintojų.